

พุทธญาณวิทยา : กระบวนการเรียนรู้

Buddhist Epistemology : The Learning Process

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร (ตุ้มม่วง)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phrakhrupalat Rangsan Khunsaro (Tum Muang)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand

E-mail: chuntaon2499@gmail.com

บทคัดย่อ

ความรู้เป็นที่ปรารถนาของคนทั้งหลาย มรรคาหรือทางแห่งรู้เกิดขึ้นแก่คนได้สองประการ ประการที่หนึ่ง การรู้เกิดจากการเรียนรู้ที่ผ่านทางประสบการณ์ และเกิดจากประสาทสัมผัส ความรู้ประเภทนี้เกิดมาจากภายในและภายนอก ซึ่งเป็นความรู้ที่คนทั่วไปสามารถเรียนรู้ได้ ประการที่สอง ความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ทางใจ ซึ่งเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยการฝึกอบรมทางใจ เป็นความรู้ที่อยู่เหนือประสบการณ์และประสาทสัมผัสของความรู้สามัญทั่วไป เพราะความรู้ชนิดนี้มีจุดหมายปลายทางสูงสุดคือรู้สัจจะหรือความจริงอันประเสริฐ กล่าวคือ พระนิพพาน

คำสำคัญ: ญาณวิทยา; พุทธญาณวิทยา; กระบวนการเรียนรู้

Abstract

Knowledge is the requirement of the people. The path or way of knowing happens to two types. First Learning comes from learning through experience, and the senses. This kind of knowledge comes from internal and external reactions which this is a knowledge that people can learn. Second, the knowledge that comes from spiritual experiences. This is the knowledge that requires spiritual training. It is the knowledge beyond the experience and the

* ได้รับบทความ: 11 กันยายน 2562; แก้ไขบทความ: 28 กันยายน 2562; ตอรับตีพิมพ์: 30 กันยายน 2562

Received: September 11, 2019; Revised: September 28, 2019; Accepted: September 30, 2019

senses of ordinary knowledge, because this kind of knowledge is aimed at the ultimate destination knowing truth, or the noble truth nirvana.

Keywords: Epistemology; Buddhist Epistemology; Learning Process

บทนำ

การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นมาจากเหตุผลมูลฐานที่ต่างกัน ความรู้บางอย่างเกิดจากปัญญา ความรู้บางอย่างเกิดจากความศรัทธา แต่ความศรัทธาหรือความเชื่อคำสอนในศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาที่มีลักษณะเป็นเทวนิยม (Theism) หรือ อเทวนิยม (Atheism) ล้วนแต่เป็นคำสอนที่มีแนวคิดทางปรัชญาและมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คำสอนในทางศาสนามีความเป็นทั้งในส่วนของความเชื่อที่เรียกว่าศรัทธาและส่วนของความรู้ที่เรียกว่าปัญญา แฝงอยู่ในคำสอนนั้นด้วยจะมีมากหรือน้อยเราไม่สามารถหาเครื่องมือมาวัดเป็นจำนวนปริมาณได้

แต่ที่อาศัยเป็นเครื่องวัดปริมาณได้ก็เห็นจะมีแต่จำนวนมนุษย์เท่านั้นในบางครั้งก็อาจเป็นตัวแปรที่ไม่แน่นอน การที่เราจะทำความเข้าใจจักศาสนาใดนั้นจะต้องเริ่มต้นที่ศรัทธาก่อน บางศาสนาสอนให้ติดอยู่กับศรัทธาความเชื่ออย่างเดียว ตรงนี้เราอาจจะเรียกว่าสุดโต่งในทางความเชื่อ และความเชื่อนี้ทำให้ตนเองก็ไม่มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น แต่ในทางอ้อมกันข้ามสำหรับผู้ที่มีปัญญามากกว่าศรัทธานั้น คนประเภทนี้เขาจะอาศัยศรัทธาเป็นสะพานนำไปสู่ภาวะทางปัญญาที่ตนพัฒนาขึ้นโดยมีการตั้งคำถามกับสิ่งที่ตนศรัทธาหรือมีความสงสัยกับสิ่งที่ตนกำลังหาคำตอบอยู่ ซึ่งคนประเภทนี้จะไม่ยึดติดอยู่กับศรัทธา เพราะว่าทุกศาสนานั้นเปิดโอกาสให้คนที่ศรัทธาวิพากษ์ได้ในหลักวิชาการและเหตุผล ซึ่งตรงนี้เราอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ในศาสนาส่วนหนึ่งและเป็นการแสวงหาความรู้ส่วนหนึ่งไปในขบวนการของตัวมันเองด้วยซึ่งอาจจะเรียกว่า “ปรัชญาศาสนา” นั่นคือเป็นทั้งความเชื่อและการตั้งข้อสงสัยเพื่อหาคำตอบทางความรู้

คำว่า “ปรัชญาศาสนา” ที่มีปรากฏอยู่โดยทั่วไปนั้นถ้าเราตีความให้ลึกลงไปอาจจะพบอะไรบางอย่างที่เคยมองข้ามกล่าวคือ ความสงสัยที่เป็นเบื้องต้นของการแสวงหาความรู้และความศรัทธาหมายถึงตัวนำพาที่จะพาเราไปพบกับคำตอบที่เคยมีความสงสัย ส่วนปรัชญานั้นเรายังหมายถึงความรักในการหาความรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ที่กล่าวอย่างนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ปุถุชนจะมีความสงสัยครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลาในเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ บางทีอาจจะมีความสงสัยว่าคนที่ไม่มี ความสงสัยมีอยู่หรือไม่ซึ่งตรงนี้ผู้เขียนขอตอบว่าคนกลุ่มนั้นอาจจะหมายถึงคนตายไปแล้วหรือคนที่เป็นอเสขบุคคล ดังนั้นทุกคนจึงมีความสงสัยและไม่หยุดนิ่งที่

จะแสวงหาเรียนรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่าคำสอนที่เกิดจากศาสนามีทั้งความเชื่อและความรู้ จึงทำให้มีประเด็นในความสงสัยเรื่องทางแห่งความรู้ว่าแท้จริงแล้วมนุษย์รู้จริง ๆ กับทางที่เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ หรือนำเอาความเชื่อมาอธิบายเป็นองค์แห่งความรู้

ความรู้หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “ปัญญา” หมายถึงความรอบรู้ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของคนทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ปัญญา นรานํ รตนิ ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน หรือ ปัญญา โลกสมิ ปชฺโชโต ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าความรู้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ในการใช้ดำรงชีพ การที่ความรู้จะเกิดมีแก่คนนั้นจะต้องผ่านประสบการณ์ทางอายตนะทั้งภายในและภายนอกที่เป็นระบบรับรู้ องค์ความรู้ดังกล่าวทางปรัชญาเรียกว่าต้องมีทฤษฎีความรู้ หรือเรียกอีกนัยเรียกว่า ญาณวิทยา

คำว่า “ญาณวิทยา” (Epistemology) ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำนิยามว่า ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะหน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ Royal Academy (1989 : 37) บางที่ใช้ว่า Theory of Knowledge และนอกจากนี้ในบางที่ได้ให้ความหมายว่าเป็นวิชาที่ทำหน้าที่ศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่เรียกว่า ความรู้ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Epistemology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก และญาณวิทยานั้นทำหน้าที่ศึกษาปัญหาความรู้หลัก 3 ประการคือ

1. ปัญหาว่า มนุษย์สามารถรู้ความจริงสูงสุดได้อย่างไร
 2. ปัญหาว่า มนุษย์ได้รับความรู้มาทางใดบ้าง
 3. ปัญหาว่า ความรู้ที่มนุษย์ได้รับมานั้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความจริงสูงสุดนั้นได้ตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ (Duan Khamdi, 1991 : 117)
- ลักษณะอีกประการหนึ่งของ “ญาณวิทยา (Epistemology)” คือ ทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) ที่ศึกษาว่าเรารู้ความจริงได้อย่างไร ดังนั้น ญาณวิทยาจึงมีความสัมพันธ์กับอภิปรัชญา ญาณวิทยาตอบปัญหาว่าด้วยบ่อเกิดความรู้และมาตรการสำหรับตัดสินความถูกต้องของความรู้ กลุ่มนักปรัชญาตะวันตกกล่าวถึงที่มาหรือบ่อเกิดของความรู้ไว้ 3 ทาง คือ
1. ผัสสการ (Sensation) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส
 2. เหตุผล (Reason) คือ ความรู้ที่เกิดจากความคิดตามหลักเหตุผลในใจ

3. อัจฉตติกญาณ (Intuition) คือ ความรู้ที่ผุดขึ้นในใจโดยตรง ถ้าเป็นความรู้จากญาณพิเศษเรียกว่า การตรัสรู้ (Enlightenment) ถ้าเป็นความรู้ที่ได้จากการคล้อยใจของพระเจ้าก็เรียกว่า วิวรณ์ (Revelation)

ส่วนปัญหาที่ตามมาก็คือว่า บ่อเกิดของความรู้ทางไหนเล่าจึงให้ความรู้ที่ถูกต้อง ตามความเป็นจริงในเรื่องนี้นักปรัชญามีความเห็นแตกแยกกันเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ลัทธิประสบการณ์นิยม (Empiricism) ถือว่าประสาทสัมผัสเป็นมาตรการตัดสินความจริง

2. ลัทธิเหตุผลนิยม (Rationalism) ถือว่าเหตุผลเป็นมาตรการตัดสินความจริง

3. ลัทธิอัจฉตติกญาณนิยม (Intuitionism) ถือว่าอัจฉตติกญาณเป็นมาตรการตัดสินความจริง Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammajitto) (2007 : 16-17)

นอกจากนี้ยังมีนักปรัชญาได้ให้ความหมายของทฤษฎีความรู้นี้ เช่น เพลโต้มีทรรศนะบางอย่างที่คล้ายคลึงกับทัศนะของโสกราตีสผู้เป็นอาจารย์ของตน ประการแรก คือ เพลโต้เห็นว่า ความรู้ระดับผัสสะหรือสัญชาตญาณไม่ใช่ความรู้ การรับรู้ในระดับสัญชาตญาณเป็นเพียงทรรศนะ การปฏิเสธสัญชาตญาณว่าเป็นบ่อเกิดความรู้ มีเหตุผล 2 ประการ คือ

1. สัญชาตญาณของแต่ละคนให้ความรู้ไม่ตรงกันหรือแม้สัญชาตญาณของแต่ละคนคนเดียวกันก็รายงานข้อมูลต่างกันในเวลาต่างกัน ความรู้ระดับสัญชาตญาณจึงเป็นเพียงทัศนะส่วนตัว

2. สัญชาตญาณไม่ช่วยให้เราค้นพบความจริงแท้ เพราะสิ่งที่เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสเป็นเพียงสิ่งเฉพาะ เพลโต้กล่าวว่าความจริงแท้เป็นสิ่งที่สากล เช่น คนสากล แมวสากล อันอยู่ในโลกแห่งมโนคติ จึงเป็นการเหลือวิสัยที่สัญชาตญาณจะรู้ได้ Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammajitto) (2007 : 158)

ดังนั้นในทรรศนะของเพลโต้ ความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากผัสสะหรือสัญชาตญาณ แต่ความรู้ที่แท้จริงได้มาจากเหตุผล ข้อความในข้างต้นที่น่าเสนอนั้นเป็นทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาในส่วนที่เป็นทฤษฎีทางตะวันตกซึ่งจะเห็นได้ว่าความรู้ที่มีที่มาจากต่างกันและยังเป็นข้อถกเถียงกันว่าอะไรเป็นบ่อเกิดความรู้ที่แท้จริงและในบ่อเกิดความรู้นั้นมีจุดสิ้นสุดที่ไหนหรือไม่มีจุดที่สิ้นสุดของความรู้ส่วนการรู้หรือปัญญา ความรอบรู้ที่ปรากฏในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทเกิดจากแหล่งที่มา 3 ประการ คือ 1) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด

2) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง

3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม (Tripitaka 11/305/271) จากที่มาของความรู้ที่ท่านผู้รู้ได้อธิบายขยายเนื้อความว่า

1. จินตามยปัญญา ปัญญาหรือความรู้เกิดจากความคิด ใคร่ครวญ พิจารณาหาเหตุผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งตรงกับอนุमानประมาณ ในปรัชญาอินเดีย

2. สุตมยปัญญา ปัญญาคือความรู้เกิดจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียน การอ่านจากตำราหรือคัมภีร์ที่น่าเชื่อถือ ตลอดจนการรับถ่ายทอดจากผู้ที่น่าเชื่อถือที่เรียกว่า พรโตโมสะ ซึ่งมีความหมายตรงกับศัพท์ประมาณ ในปรัชญาอินเดีย

3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาหรือความรู้เกิดจากการพัฒนาหรือเกิดจากประสบการณ์ตรง อันเกิดจากสัญญาบริสุทธิ์และสัญญาพิเศษ ซึ่งอาศัยพื้นฐานคือพุทธปัญญา อันมีมาโดยสัตยาตญาณ ซึ่งตรงกับประจักษ์ประมาณ ในปรัชญาอินเดีย (Boonmee Tankaeew, 2002 : 16-17)

ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายปลายทางสูงสุดคือ “สัจจะหรือความจริง” อันเป็นอริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ เช่น นิพพาน และยังมีการจำแนกความรู้ ออกเป็น 2 ระดับ คือความรู้ชั้นโลกียะและความรู้ชั้นโลกุตตระ ในแต่ละระดับต้อง

มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา แต่ช่องทางแห่งการรับรู้อารมณ์ได้นั้นต้องอาศัยจิตที่เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทวารหรืออายตนะภายใน 6 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้น เมื่อใดจิตกระทบอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาเข้าทางอายตนะ เมื่อนั้นผัสสะเกิดขึ้นและผัสสะก็เป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ เพราะถ้าไม่มีผัสสะ การรับรู้ก็เกิดไม่ได้ ดังนั้น ในการรับรู้แต่ละครั้งจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ อารมณ์ + อายตนะภายใน + จิตหรือวิญญาณ = ผัสสะ ในที่นี้ผัสสะจึงเป็นจุดที่จิตรับข้อมูลจากโลกภายนอก เมื่อจิตรับรู้อารมณ์แล้วเวทนาและสัญญาเกิดขึ้นตามมา จิตนั้นมิได้รับรู้แต่อารมณ์อย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังคิดปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาด้วย (Songwit Kaewsri, 1989 : 23) แต่ในภายหลังเกิดผัสสะ มีเวทนาและสัญญาเกิดขึ้น คำว่าสัญญานั้น (Perception) เป็นความจำได้หมายรู้อารมณ์ ถ้าจิตไม่มีกิเลสตัณหา สัญญาจะเป็นสัญญาที่บริสุทธิ์ คือ รับรู้อารมณ์ตามความเป็นจริง แต่จิตมีกิเลสตัณหา สัญญานั้นจะปรุงแต่งนามรูปที่เกิดดับในทุกขณะ ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าสัญญานั้นมี 2 ลักษณะ คือ

1. สัญญาที่เป็นการรับรู้ปรุงแต่งโลกที่ก่อให้เกิดอวิชชา กล่าวคือ ความไม่รู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

2. สัญญาที่เป็นการรับรู้สิ่งทั้งหลายตามที่มาปรากฏกับจิต โดยไม่ให้ความหมายปรุงแต่งเพิ่มเติม สัญญานี้เราเรียกว่าสัญญาบริสุทธิ์เพราะรับรู้สภาวะของสรรพสิ่งตามที่เป็นจริง คือ รู้เห็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ความรู้ไตรลักษณ์นี้คือ ปัญญา ซึ่งมี 3 ประการ คือ 1) จินตามยปัญญา 2) สุตมยปัญญา 3) ภาวนามยปัญญา ที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น แต่ในปัญญาหรือทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักการตรวจสอบที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในกาลามสูตรว่า ให้ตรวจสอบความรู้ที่มาจาก 2 แหล่งแรกกับแหล่งที่ 3 คือ ประสบการณ์ตรง ถ้าความรู้เหล่านั้นสอดคล้องกับประสบการณ์ตรงก็ให้ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนพวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมว่า (Tripitaka 20/66/255)

1. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (มา อนุสสเวน)
2. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา (มา ปรมปราย)
3. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (มา อิติกิริย)
4. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (มา ปิฎกสมปทานน)
5. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) (มา ตกทุกเหตุ)
6. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (มา นยเหตุ)
7. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล (มา อากาโรปริวิตกเกณ)
8. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจแล้ว (มา ทิฏฐินิฆมานนุชฌิตยา)
9. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าเป็นไปได้ (มา ภพพรูปตยา)
10. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (มา สมโณ โน ครูติ)

ในกาลามสูตรทั้ง 10 ประการนั้น ข้อที่ 1-4 และข้อที่ 10 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่เกิดจากการรับถ่ายทอด หรือ ศัพท์ประมาณ (Testimony) ส่วนในข้อที่ 5-9 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผลอนุมาน (Inference) และการคาดคะเน (Speculation) ซึ่งรวมอยู่ในอนุมานประมาณ ดังนั้นในข้อความกาลามสูตรไม่ได้แสดงว่าพระพุทธองค์ไม่ยอมรับความรู้ที่เป็นศัพท์ประมาณและอนุมานประมาณแต่พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทั้งสองนั้นควรที่จะได้รับการตรวจสอบยืนยันจากประสบการณ์ตรง หรือ ประจักษ์ประมาณ แต่ในพระพุทธพจน์สภารวสูตรพระพุทธองค์ได้ทรงแบ่งสมณะพราหมณ์ออกเป็น 3 ประเภท คือ (Tripitaka 13/474/599)

1. พวกหนึ่งเป็นผู้ฟังตามกันมา เพราะการฟังตามกันมานั้นเป็นบารมีชั้นสุดท้าย เพราะรู้ถึงในปัจจุบันจึงบัญญัติอาทิพรหมจรรย์เหมือนพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรงไตรเพท

2. พวกหนึ่งเป็นผู้มีบารมีขั้นสุดท้าย เพราะรู้ยิ่งในปัจจุบันจึงปฏิญาณ อาทิพรหมจรรย์เพราะเพียงแต่ความเชื่ออย่างเดียว เปรียบเหมือนพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นนักตรรกะ เป็นนักอภิปรัชญา

3. พวกหนึ่งรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเองในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยฟังมาก่อน มีบารมีขั้นสุดท้าย เพราะรู้ยิ่งในปัจจุบันจึงปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์

พระพุทธเจ้าจัดอยู่ในกลุ่มที่สาม กล่าวคือ กลุ่มผู้เข้าถึงความรู้แท้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง ความรู้ชนิดนี้จัดเป็นภาวนาปัญญา ในส่วนความรู้ของกลุ่มแรกนั้นจัดเป็น

สุตมยปัญญาและในความรู้กลุ่มที่สองจัดเป็นจินตามยปัญญา ดังนั้นจึงทำให้มีความเชื่อได้ว่าพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งแก่ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง แต่เมื่อความรู้ทั้งสามนั้นเกิดความขัดแย้งกันประสบการณ์ตรงจะเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ที่มีน้ำหนักมากที่สุดและเป็นที่น่าสังเกตว่า ประสบการณ์ตรงในพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างกว่าความรู้ที่เกิดจากสัญชาตญาณธรรมดา (Normal Perception) กล่าวคือ ความรู้ที่ได้จากการที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส และใจรู้ธรรมารมณ์ นอกจากนี้ประสบการณ์ตรงยังได้รวมอยู่ในประเภทสัญญาพิเศษ หรือที่เรียกว่า อภิญญา มี 6 ประการ คือ (Tripitaka 11/431/307)

1. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
2. ทิพพโสต หูทิพย์
3. เจโตปริยญาณ กำหนดรู้ใจคนอื่นได้
4. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
5. ทิพพจักขุ ตาทิพย์
6. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เป็นความรู้ตามความจริงสูงสุดและทำกิเลสเครื่องเศร้าหมองอันมีอยู่ภายในจิตของตนเองให้สิ้นสุดได้เราเรียกสิ่งนั้นว่า “นิพพาน” อันเป็นความจริงแท้และเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยสัญชาตญาณ หรือการอนุมานด้วยหลักเหตุผล เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่หยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาจักขุในลักษณะที่เป็นประสบการณ์ตรง ดังในพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพพานอันผู้บรรลู่เห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาคู่ได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” (Tripitaka 20/495/202)

บทสรุป

บทสรุปในมุมมองบทความเรื่อง “ญาณวิทยา : มรรคาแห่งการรู้” ทำให้เห็นว่าคุณวิชานี้มีอยู่ 2 ประการ ประการที่หนึ่งคือ ความรู้เพื่อความรู้ หมายถึงความรู้ที่เกิดและได้รับจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ประการที่สอง คือ ความรู้เป็นเรื่องที่มีเบื้องต้นแห่งความรู้ กล่าวคือ มีความอยากรู้ อยากเห็น เพราะเกิดมาจากความสงสัยครุ่นคิดหรือมีศรัทธาในเรื่องนั้น เป็นเรื่องที่มีท่ามกลางหมายถึงกระบวนการในการแสวงหาความรู้ต่อความสงสัยในเรื่องนั้น และเป็นเรื่องที่มีที่สุดของความรู้ คือ ความรู้ที่ทำลายความสงสัยในระดับสามัญทั่วไปพัฒนาไปสู่ความรู้ที่ยกระดับจิตใจอยู่เหนือความรู้ทั่วไป กล่าวคือ การทำกิเลสให้สิ้นไปจากจิต

References

- Boonmee Tankaew. (2002). Theravada Buddhist Philosophy. Bangkok : Odean Store.
- Duan Khamdi. (1991). Phuttha Philosophy. Bangkok : Odean Store.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1992). Tripitaka Language Pali Mahachulalongkornrajavidyalaya edition 2500. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.
- _____. (1996). Thai Tripitaka Version of Mahachulalongkornrajavidyalaya. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.
- Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammajitto). (2007). Greek philosophy, the source of Western Wisdom. (6th ed.). Bangkok: Siam Publishing House.
- Royal Academy. (1989). English - Thai Philosophy Dictionary. Bangkok : Amarin Printing Group Co., Ltd.
- Songwit Kaewsri. (1989). Mahachulalongkorn University, Philosophy of Buraphitthit. Bangkok : Amarin Printing Group Co., Ltd.